

Az 51. frankfurti könyvvásárról – mozaikszerűen

A nemzetközi könyvvásárt ebben az esztendőben október 13-a és 18-a között rendezték meg Frankfurt am Mainban, Hessen tartomány fővárosában (600.000 lakos).

Az idén ez az esemény azért volt rendkívüli számunkra – egyébként mindig az, méretei és a résztvevők óriási száma miatt –, mert először lehetett díszvendég (Gastland) Magyarország, vagyis különleges figyelmet szenteltek hazánknak a világ legnagyobb könyves seregszemléjén.

Az eseményt követően a Börsenblatt, a német könyvkereskedők szövetségének lapja „Nagy tapsot aratott a bemutató” címmel négy, fotókkal illusztrált oldalt szentelt Magyarország frankfurti szereplésének. A tudósító, Alexander Schmitz így kezdi beszámolóját:

»Jött egy Frankfurt-újonc, és könnyedén meghódította a vásár német vendéglátóinak szívét és elméjét: a néhai keleti tómb országai közül elsőként lett a könyvvásár központi témája Magyarország; Bartók és Liszt, az Akadémiát alapító Széchenyi gróf (Konrád György: „Őt tartjuk a legnagyobb magyarnak”), Déry Tibor, Kertész Imre, Lukács György és az (eredetileg a Friedmann Ernő nevet viselő) fotográfus, Robert Capa éppen 1000 esztendős hazája – ez a Magyarország bravúrosan mutatkozott be.« (Viel Applaus für die Premiere. 84. sz. 1999. október 22., 32–35. oldal)

Erre nemigen lehet azt mondani, egy elfogult hazai véleményről van szó, legfeljebb azt, hogy a szerző kissé elvetette a sulykot – de ebben az esetben nagyon rosszindulatúak és igazságtalanok lennénk.

E bevezető (Auftakt) után, melyet követően talán megfelelő hangulatba került a nyájas (könyvtáros) olvasó – vagy netán most lapozott a következő íráshoz –, ideje magáról a könyvvásárról beszámolnunk, hiszen az ott látottak, hallottak és tapasztaltak igen tanulságosak voltak, és némelyik esemény élményszámba ment.

Be kell mindjárt az elején vallanunk, hogy a következőkben a könyvvásár igencsak szűk „keresztmetszetű” képét tudjuk közvetíteni, hiszen e sorok írója a közel hat nap alatt szinte kizárólag a Könyvkereskedők és Könyvtárosok Nemzetközi Központjában (International Booksellers and Librarians Centre = IBLC) tartózkodott az MTA Könyvtárának képviselőjében, és csak rövid időre jutott el egyik-másik kiállítási csarnokba; ezért gondoljuk, hogy beszámolómk csupán mozaikszerű lehet, egyéni benyomásokat rögzíthet.

Minden kezdet nehéz...

Ha visszagondolok arra a napra, amikor a magyar könyvtárosok frankfurti részvétele először került szóba, még most is hihetetlennek tűnik, hogy létrejött ez az utazás, elkészültek a szakmai egyesületeket és a könyvtárakat bemutató kiállítási,

tájékoztató anyagok, továbbá hogy ezek eljutottak Frankfurtba, és valami csoda folytán a kollégák kiutaztatására is jutott pénz valahonnan; az ottani előadások, bemutatók jól sikerültek, és viszonylag sok érdeklődő kereste fel a szakmai rendezvényeket.

Amikor 1998 novemberében a rendkívül energikus dr. Andreas J. Werner, az IBLC megszervezője és gazdája („civilben” a frankfurti városi és egyetemi könyvtár osztályvezetője) elképzeléseivel, az eddigi díszvendégek gyarlóságainak tapasztalataival és a helyszínt ábrázoló alaprajzzal megjelent a Magyar Könyvtárosok Egyesületében, és elmondta, mi mindent gondol a tizenegy hónap múlva megrendezendő eseményekről, mit tud nyújtani a szervező a díszvendég-státuszú résztvevőnek technikailag, mit kellene most azonnal tennie a magyar könyvtáros-társadalomnak (programok, információk, PR-tevékenység stb.), az volt az első benyomásom, képtelenség mindezt ilyen rövid idő alatt megszervezni.

Már most le szeretném szögezni: a magyar könyvtárak részvételének megszervezését Vajda Erik, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének alelnöke végezte el egyszemélyben (a szervezést, koordinálást, levelezést – idegeskedést – stb.), ő szottotta el a szakmai belépőket, a tiszteletjegyeket stb., a helyszínen azután sajátkezűleg is „módjában állt” ténykednie az installációban, tájékoztatásban (és a lebontásban is). A kultuszminisztériumot is megilleti persze az elismerés, hiszen a legmegfelelőbb személyre bízta a feladatot, és anyagi forrásokat is adott hozzá. (Azt már csak az okvetlenkedők tennék hozzá, hogy többen talán kevesebb „örület” árán oldhatták volna meg ezt a feladatot.) Meg kell említenünk még Teveli Judit nevét is, aki a Frankfurt '99 Kht. képviselőjeként mint összekötő és szervező is sokat tett az ügyért.

A méretekről...

Frankfurt am Main (a továbbiakban e Felső-Tisza nagyságú – és hímnemű, mint a Tisza! – folyó nevét mellőzni fogjuk a város említésekor) a repülőtérén mutatkozik be először az utazónak: olyan óriási, hogy öt repülőtérből áll, és olyan nagy, hogy Seremetyevo (pardon!) is legalább háromszor elférne benne. Külön villamos, a Skyline közlekedik a bel- és külföldi járatokat indító/fogadó terminálok között. (Magasvasútként az első emeleten célszerű keresni a végállomását: ezzel sok időt megtakaríthat a magyar.)

A repülőtér után a belváros felhőkarcolói is lenyűgözően nagyok és számosak, mindjárt a Buchmesse – a következőkben inkább könyvvásárként emlegetjük majd – bejáratánál is magaslik egy ceruzaformájú, legalább ötven emeletes épület.

A könyvvásár idén tíz csarnokot foglalt el. Ha jól emlékszem, szinte minden csarnok három emeletes – a 3. csarnok, ahol a magyar kiállítók kaptak helyet, csak földszintes. Alapterületük futballpályányi, és minden szinten kiállítók százai helyezkedtek el számtalan utcát képezve.

A csarnokokat hosszanti irányban haladva az első emelet magasságában többnyire alumínium- és üvegfolyosók kötik össze, két oldalán egy-egy mozgójárdával, amelynek jobb oldalán áll a fáradt/türelmes látogató, baloldalán vágat a sietősebbje.

Aki a földön szeretett járni, és nem óhajtott eltévedni, annak a bejáratától percenként induló minibuszok (*Pendel- avagy shuttle bus*) álltak a rendelkezésére, ame-

lyek a bejárattól a messzi 9. és 10. csarnokig szállították a nyughatatlan vagy dolgára igyekvő kiállítókat reggeltől estig.

A méretekről még annyit, hogy 6800 egyéni, 80 nemzeti és kollektív kiállító szerepelt Frankfurtban, 180.000 négyzetméteren 100 ország 360.000 könyvét és elektronikus termékét mutatták be, és 11000 újságíró akkreditáltak.

Reggeltől estig hömpölygött a soknyelvű tömeg a csarnokokban, a csarnokok szintjeit összekötő mozgólépcsőkön, a kiállítók között, a rengeteg kávézóban, étteremben és a csarnokok melletti lakókocsi-büfék mellett. A vásárban van élelmiszerbolt, posta, utazási iroda stb., és a gyorsvasútnak is van megállója itt. (Az idősebbek gondoljanak egy régi pesti válogatott mérkőzés utáni tömegre a Versey utcában, a fiatalabbak a Deák téri metróállomásra, amikor az egyik mozgólépcsőt javítják: nagyjából ez a kép fogad bennünket egy hétig mindenütt a vásár területén.)

Könyvtárosok egymás között – a könyvtáros-központban

A 9. csarnok második emeletén (H 9.2), több kiállító országtól körülvéve kapott helyet az ún. könyvtáros-központ (IBLC), amelyben a díszvendég magyarokon kívül az amerikai (AARL), az osztrák (VÖBB) és a svájci könyvtárosegylet, könyvtárak (pl. a frankfurti városi és egyetemi könyvtár), néhány könyvtárellátó cég (Casalini Libri, Erasmus, Swets stb.), a szakmánkhoz kapcsolódó technikák képviselői (pl. 3M, Dynix, Ex Libris etc.) és egy szakkönyvkiállítás kapott helyet.

A bejáratnál elhelyezett referenzpultnál a városi és egyetemi könyvtár munkatársai látták el a szolgálatot. (Tudták, hogy a frankfurti StUB munkatársai készítik a német nyelv- és irodalomtudomány éves kurrens szakkönyvtárját?) A pulton az ingyenes tájékoztató anyagok garmadája és a napi programok sokszorosított lapjai. A közelben jól olvashatóan a programok hirdetőtáblája.

A területhez tartozott még egy kis előadó pulpitussal, mikrofonnal és vetítővel, valamint egy apró büfé a hozzá tartozó asztalokkal és székekkel.

A magyar „kolónia” tagjai a szakmai egyesületeket (a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, az Információs és Könyvtári Szövetséget, a Magyar Periodika-kört), a nemzeti könyvtárat (OSZK), az Országos Idegennyelvű Könyvtárat, az Országos Műszaki Könyvtárat, a Neumann-Házat és az MTA Könyvtárát képviselték, javarészt tablókkal, de volt idegennyelvű szóróanyag és igen sok kiadvány is. (Ez utóbbiak zömmel az OIK kiállításán reprezentálták a hazai kisebbségek publikációs tevékenységét, annak sokszínűségét.)

A U-alakú tér belsejében kapott helyet a vetítővászon és a kivetítő, amely a kiállító intézményeket bemutató videofilmeket, illetve a Neumann-Ház két CD-ROM-jának rövid vezetőjét (a háromnyelvű Bibliotheca hungaricaról és az ötnyelvű Budapesti múzeumi sétákról van szó) mutatta be napi beosztás alapján folyamatosan. Emellett az OIK adatbázisait egy személyi számítógépen, könyvtárát pedig egy külön videofilm is prezentálta. Az OMIKK több CD-jét mutatta be egy multimédiás PC-n. A Neumann-Ház egyik számítógépe hálózati kapcsolatot is biztosított az anyaországgal. A kiküldött könyvtáros kollégák (a nevek felsorolásától itt eltekintek) a potenciális – betévedő – és valódi, céltudatos érdeklődőkkel igény szerint foglalkoztak.

A magyar előadásokra jóelőre meghatározott sorrendben és témában az előadóban került sor három napon át, délutánonként. (A részletes programot lásd a még működő IBLC-honlapon: <http://www.stub.uni-frankfurt.de/messe> címen.) Itt csak röviden emelném ki az Országos Széchényi Könyvtár legtöbb érdeklődőt vonzó bemutatkozását: ebben bizonyára szerepet játszott az ismert Paul Raabe professor megjelenése és bevezetője is.

Jó volt a többi előadás is, a magyaroké és az először itt megjelenő amerikai kollégáké is. (Az akusztikáról csak annyit, hogy a háttérzaj olyan erős volt a csarnokban, hogy szinte elnyomta az előadók erősítővel támogatott hangját.)

A csütörtöki magyar estről: a 'happy hour'-ról

Csütörtökön délután ötkor kezdődött az ünnepélyes fogadás, amelyen a vendég látta vendégül az érdeklődőket és szimpatizánsokat (a költségeket a szponzorok viselték). Az ünnepélyes, ám mégis rövid szónoklatokat követően az esemény hangulatát emelő kamarazenekar játszani kezdett (a karmester-hegedűs, Károlyi úr 1956 óta él és muzsikál Frankfurtban), majd gyorsan és fegyelmezetten sorban álva asztalhoz járult mindenki, aki gasztronómiai élményekre vágyott, neszét vette a gazdag kínálatnak, és kellő türelemmel bírta a hosszú asztal mellett elhaladva, hogy az óhajtott étkeket összeválogassa a német személyzet segítségével. Az önkiszolgálást ugyanis előrelátón mellőzték, így az állítólagos magyar virtus és a küzdőképesség itt – szerencsére – nem érvényesült. (Emberbaráti okokból az ételekről, italokról sem szólnék.) Jól sikerült a fogadás, és valóban érdekes beszélgetésekre került sor – kivételesen nem egymás között – az est folyamán, amely nevét megcáfolva nem egy, hanem két óráig tartott.

A látogatókról

A „standukat” felkereső látogatók között szakmabeliek és „civilek”, hazaiak és külföldiek egyaránt megfordultak. Pontos számuk és nevük utólag nehezen rekonstruálható. (Amint láttam, a Neumann-Ház munkatársai ebben tervszerűbben jártak el: az érdeklődőkkel adatlapot töltettek ki vagy névjegyet kértek, így „ügyfeleikről” pontos képet tudnak adni.)

Ebben a bizonyos U-alakú kiállítási térben azonban négy intézmény és három szakmai egyesület volt jelen néhány folyóméteren – az U külső „szárán” az Idegennyelvű Könyvtár szerepelt tizeneggyel. A tablók szűkszavúan, de idegen nyelven tájékoztatták az érdeklődőket, akik sokszor véletlenszerűen bukkantak fel – olykor el is tévedve –, és volt nem egy, aki érdeklődésünkre riadt tekintettel és sietősen távozott.

Több magyar látogató is felkeresett minket: a Széchényi Könyvtár munkatársai, a Swets által szponzorált kollégák, szombathelyi kollégák, újságírók, ismerősök. A külföldiek közül horvát, német és amerikai könyvtárosok (köztük egy magyarul is kiválóan beszélő texasi fiatalember), valamint könyvkereskedők és a német kiadók képviselői is megjelentek. (Az ilyesfajta részvételt többet kellene „gyakorolnunk” még: ott lenni a helyszínen, de nem „bántani” az arrajárókat, érdeklődés esetén viszont mértékkel tájékoztatni, több idegennyelvű anyaggal megjelenni stb.)

Két rendezvényről

Bár a műsorfüzetben hihetetlenül sok, érdekes program szerepelt, két rendezvényen vettem csak részt: a kedd délutáni ünnepélyes vásármegnyitón és a csütörtöki Muzsikás-esten.

A legnagyobb élményt kétségkívül a megnyitó jelentette számomra. A kongresszusi központ legalább ezer főt képes befogadni, és a terem zsúfolásig megtelt. Az átriumszerű terem legalján kis pódium, virágok, a szónokok – elsőként a polgármesterasszony beszélt – az utolsó sorokból csak ólomkatona-nagyságúak lennének, ha egy kamera nem venné őket, és nem vetítené arcukat egy 3x3 méteres vászonra: így a szemvillanások és a mosolyok sem vesznek kárba. A másodikként szóló miniszter jól felépített beszéde hosszú, de érdekes. Göncz Árpád magyarul szól, szépen – a közönség nem-magyar része így is követni tudja a sajtó számára kiadott fordítás segítségével. Ezután hosszú, sűrű kabátban egy nagysörényű, ősz férfi lép a mikrofon elé – hamarosan kiderül, hogy Esterházy Péter ő –, és arat fergeteges sikert. Ironikus és felemelő egyszerre. (Később a hallottakat írásban is megszerezni kívánókat a hostessek elzavarják: csak a sajtó képviselői kaphatnak a hat oldalas anyagból, és különben is, már elfogyott.) Az utolsó szónok, a Bőrsenverein képviselője, már hálátlan helyzetben van: közel két órája tart a ceremónia, és a hallgatóság lassan kifelé szivárog. Ásványvíz, almabor és sváb perecek kínálása folyik az előcsarnokban, és mindenütt beszélgető csoportok.

A Muzsikás-együttes és Sebestyén Márta fellépését a Goethe-egyetem első emeleti színháztermében tartották péntek este kilenckor. Alig lehet megtalálni a jellegtelenebb épületek között. A terem első pillantásra inkább egy jobb művelődési házra emlékeztetett: a lépcsőn felfelé haladva kissé elnyúlt falak, a teremben rögzítetlen székek, gyér világítás, de nagyon profi a fény- és hangtechnika a színpadon. A

közönség nyolcvan-kilencven százalékban magyarnak tűnik – nem túl lelkesítő gondolat, hogy magunk lépünk fel magunknak.

Közel félórás késéssel kezdődik a kétrészes műsor, de azután kárpótol mindenért a zenekar és az énekesnő. További meglepetésként a zenekar egyik tagja angol összekötőszöveggel vezeti be az egyes számokat, amelyek a zömében fiatal közönséget annyira lázba hozzák, hogy az est végén a zenekar csak több ráadás után „szabadul”.

A magyar pavilonról röviden

A magyar sajtóban annyi mindent olvastunk már a berendezésről, a szobrokról és a keménypapírból készült kiállítóhelyekről, hogy a magyar pavilont mindenképp meg kellett nézni, bár messze esett a „munkahelyünkötől”.

Amit az ott eltöltött rövid idő alatt láttam, és tetszett, az a rengeteg érdeklődő volt egyrészt – szombaton már a 'köznapi emberek' is bejöhettek, nem csak a szakmai közönség –, másrészt a csarnok közepén látható könyvkiállítás, amely tablón és tárlókban mutatta be a magyarországi német nyomdászok tevékenységét Andreas Hesstől Landerer Lajosig. A kiállítást a szegedi Somogyi-könyvtár anyagából Csúry Károlyné kollégánk készítette. Egy számítógépen a teljes szöveg- és képanyag is tanulmányozható volt. Külön öröm, hogy a hírek szerint a nevezetes Gutenberg-Múzeum munkatársai (Mainz) ezt a kiállítást lebontása előtt lefényképezte: annyira jónak és fontosnak találták.

Tetszett, hogy a Pest-Buda kávéház előtti információs pultnál végre be tudtam szerezni azokat az olvasnivalókat, amelyekre már egy ideje vadásztam: pl. Esterházy Péternek a megnyitón felolvasott írását a Pester Lloyd különszámában.

Külön meglepetést volt az osztrák Standard és a Neue Zürcher Zeitung október 9-i vastag, hétvégi melléklete (*Literatur-Spezial zur Frankfurter Buchmesse: Ungarn*, illetve *Auftritt Ungarn. Unsere Buchmesse-Beilage*), amit ingyen osztogattak. Nagyon érdekes összefoglalások olvashatók bennük a magyar irodalomról, nyelvről és néhány írónkról. Tanulságos lenne összegyűjteni ezeket a cikkeket utólag is: mi minden jelent meg ezalatt a néhány nap alatt a német nyelvű országokban és másutt. Kaptam egy friss kézikönyvet is a magyar kiadókról. (Ennek idehaza is lenne keletje, ha maradt volna még néhány példány belőle!) A magyar „személyzet” mindenkivel udvariasan és mosolygósan bánt. (Jobb volt tehát, mint otthon.)

Néhány egyszerű fortélyról

A svájci kollégák alig voltak láthatók a standjukon, volt ellenben néhány igen érdekes, elvithető tájékoztató anyaguk Svájc számítógépes könyvtári hálózatáról és nemzeti könyvtárak 'helvetica'-gyűjteményéről. Továbbá: két nagy tálcán kis tejcsovikat kínáltak az arra tévedő látogatóknak. Ennyit a rokonszenv felkeltésének apró lélektani trükkjeiről. (Közvetlen szomszédaink, az osztrákok csak az arra érdemes (?) látogatókat „jutalmazták”, igaz, Mozart-golyóval.)

A szervező német kollégák türelmesek és segítőkészek voltak, legyen a kérés xeroxozás, telefonálás vagy egyéb felvilágosítás. Egyik este, már hét óra felé, megmaradt félkosárnyi szendvicset olyan taktikusan és jószívűen kínálták fel, hogy azt hihettük (volna), mi teszünk nekik szívességet.

Házigazdáim ottlétem öt napja során az összes Magyarországgal vagy a magyar irodalommal foglalkozó helyi újságcikket félretették nekem, hátha érdekel.

És amiről eddig nem volt szó, de fontos...

Szerencsére ma már egy „halandó” könyvtáros is „hipertextesen gondolkodhat”: ami kimaradt egy beszámolóból, számtalan módon és helyről pótolható, bővíthető és elolvasható.

Keressük meg például napjaink kedvelt tájékozdási eszközét, az Internetet (elegánsabban a *netet*):

- az előkészületekről, a frankfurti magyar részvételről és a programokról sok mindent megtalálhatunk az alábbi címen: <http://www.frankfurt.matav.hu> (remélem, még nem oltották el a gyertyát);
- vagy ha valaki a frankfurti könyvtáros központot, az International Booksellers' and Librarians' Centre-t szeretné virtuálisan meglátogatni, megteheti a már említett <http://www.stub.uni-frankfurt.de/messe/> címen (amikor ezt írom november 12-én, még megvan!);
- onnan egy kattintással visszatérhet az idei frankfurti könyvvásárra is, sőt: a 2000. évi időpontot is megnézheti. Közvetlenül is eljuthat oda, ha beírja a <http://www.frakfurter-buchmesse.de/buchmesse/> címet.

De ne legyünk a 'háló' rábjai! Ha a magyar irodalomnak ilyen sikere volt német földön, veselkedjünk neki, és olvassunk mi is magyar irodalmat, meglátjuk, hogy érdemes-e.

És egy utolsó tanulság, barátaim, amit nem lehet elégszer ismételni: nyelveket kell tanulni és tudni, tájékozódni és kommunikálni a segítségükkel; többek között azért is, mert most egy darabig megint nem hazánk lesz a világban a '*Schwerpunkt-thema*'.

Murányi Lajos

Gazdag ország könyve – szegény ország könyve

(A magyar könyvkultúra esélyei
a Frankfurti Könyvvásáron és Frankfurt után)

Több mint fél évszázada ad otthont Frankfurt városa a Nemzetközi Könyvvásárnak, Magyarország számára 1999-ben a díszvendég szerep adott a rendezvénynek különös jelentőséget. Ez azonban olyan megtiszteltetés, ami magától a díszvendégtől átlagon felüli teljesítményt igényel (követel!), megmérettetést von maga után, és a következő évek kapcsolataiban komoly tényezőként jön számításba.

Magyarország díszvendég szerepével együtt járt, hogy könyvkultúrája bemutatására egy teljes, külön pavilonszint állt rendelkezésére. A magyar pavilon vezéreszméje az ezerszáz éves európai kötődés, és perspektívaként az európai csatlako-

zás volt. Ungarn unbegrenzt – hirdette a számos helyen és különböző méretben olvasható felirat-jelmondat (napjaink szóhasználatával: logo), ami korlátlan Magyarország, Magyarország korlátozások nélkül vagy határtalan Magyarország formában és értelmezéssel egyaránt fordítható. A határtalanság valójában sokszínűség, amely kultúránk egészét jellemzi, a hagyományt és a megújulást, a pátoszt és az ironiát, Magyarországot az ország határain innen és túl, különböző irodalmi csoportosulásokat és nemzedékeket, különböző véleményeket és stílusirányzatokat – hangzott el a magyar pavilon megnyitóján. A kiállítás egyrészt összefüggéseiben, másrészt mégis önálló egységekként mutatta be napjaink magyar könyvtermését, művelődéstörténetünk írásbeli fordulópontjait, végül pedig bőszes teret nyújtott a vásár valódi főszereplőinek, a könyvkiadóknak.

Fő vonásaiban a könyvkiadást ugyanolyan képet rajzolt Magyarországról, a magyar történelemről és irodalomról, amilyennek azt az elmúlt évek magyarországi tájékoztatáspolitikája és irodalompropagandája kialakította. A magyar irodalom klasszikus alkotói nem, vagy valóságos értéküknél jóval szerényebb mértékben kaptak helyet ebben a reprezentációban, a kortárs irodalom sokszínűségének a bemutatása is jobbára a szólamok szintjén maradt. A magyarországi irodalmi életet demonstrálók közül többen kötetek tucatjaival szerepeltek, míg másoknak a bemutatkozás esélye sem adatott meg.

Az évszázados művelődéstörténeti kötődést az európai szellemi áramlatokhoz már jobban érzékeltette az őnyomtatvány-, könyvritkaság- és térképgyűjtemény, a századok magyar gondolkodóiról és alkotóiról készült szobortárlat, a magyar zene, néprajz és irodalom egy töről fakadását hangsúlyozó kép- és szövegmontázs.

A magyar kiadók tevékenységének eredményességéről tízezernél több könyv tanúskodott, nagyobb részt német, kisebb részt egyéb idegen nyelvű fordításban (angol, francia, orosz), vagy eredeti magyar nyelven. A kiállítók között találhattuk az ország több vezető könyvtárát és a Petőfi Irodalmi Múzeumot, de nyomdák, sőt papírgyárak képviselőit is. Interjúk, kerekasztal-beszélgetések, filmbejátszások gazdagították a magyar pavilon rendezvényeinek körét.

A teljes pavilonszint belakása aligha lett volna megvalósítható, erre egymagában csak néhány nagy nyelvterület volt képes: a házigazda szerepet betöltő német könyvkiadás (Ausztriával és Svájjal megerősítve), vagy az angol nyelvű irodalom (amely Nagy-Britannia, az USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland könyvkiadását mutatta be). A bérelt területek méretét bizonyosan nemcsak a bemutatásra szánt művek mennyisége, hanem a bemutató országok pénztárcájának vastagsága is megszabta. A magyar csarnok nagy mértékű és folyamatos látogatottsága valódi érdeklődést mutatott, a kiállítás igazi hasznát természetesen a megismert szerzők és az eladott művek mennyisége jelzi, – mindez azonban a kereskedelmi tárgyalások után és a szerződéskötések során realizálódik.

A magyar könyvkultúra kiemelése természetes földrajzi-politikai környezetéből nem biztos, hogy feltétlenül előnyére szolgált az ország megismertetésének. A közép- és kelet-európai országok közösségében talán érezhetőbbek lettek volna az elmúlt évtized eredményei és nehézségei a könyvkiadás és a kultúraterjesztés folyamatában, amellyel a volt szocialista országoknak egyformán szembe kellett nézniük, és amelyre országonként eltérő válaszok születtek. A lengyel és a cseh könyvkiadás (valamint pavilonjuk megformálása) a magyar kiállítás méltó társának tűnt, ez még a kiállítási csarnokok meglehetősen nagy távolsága ellenére is

megállapítható volt, de a szlovák, a horvát és a balti standok is vonultattak fel figyelemre méltó könyvanyagot. (A 3. számú csarnok adott otthont a magyar könyvkiállításnak, a 9. számú pedig – többek között – a közép- és kelet-európai országok pavilonjainak).

A magyar könyvkínálat valamint a hozzá kapcsolódó kép- és egyéb demonstrációs anyag tartalmas volt, terítése áttekinthető és világos, néhány markánsabb és emlékezetesebb rendezési elemet azonban elviselt volna. (Ilyen sikeres ötlet volt a fehér gipsz szoborcsoport, amelynek információs értékéből azonban az elmaradt feliratozás sokat levont.) Az írott tájékoztatás sokoldalúan segített eligazodni a művek és szerzőik világában, a rendezvények, a pódium- és kerekasztal-beszélgetések színvonala azonban egyenetlen volt, a helyszínek kiválasztása és az események megrendezése esetenként ötlettelen, az érdeklődés ennek folytán ingadozó. Szinte teljességgel elsikkadt a pavilon oldalfalához száműzött A németek magyarságképe címet viselő összeállítás, valamint hiányzott mindennemű tájékoztatás a magyarországi nemzetiségek könyvkultúrájának gazdag bemutatásáról, amely – miért, miért nem – a 9. számú csarnokban kapott helyet.

Összességében a Könyvvásár magyar pavilonja többé-kevésbé tudott élni a díszvendégnek járó lehetőségekkel, de voltak területek, – elsősorban a könyvkereskedelemben és -értékesítésben elengedhetetlen marketing munka, – ahol a magyarországi gyakorlat még sajnálatosan elmarad a sikeres szerepléshez szükséges európai színvonaltól. Ha a közeli és a távolabbi jövőben valóban el akarjuk érni azt a helyet és jelentőséget, amelyet a bemutatott könyvek értéke indokol, és amelyet már olyan régen a magunkénak mondunk és hiszünk, akkor a korábbinál (a jelenleginél!) komolyabb figyelmet kell fordítani a magyar kultúra és könyvkiadás reklámjának javítására, a kísérő körülmények megteremtésére és megvalósítására.

* * *

A frankfurti vásárváros lenyűgöző méretű kereskedelmi és kiállítási terület, termékbemutatóra szánt kilenc épülete leginkább pályaudvar méretű csarnokokra emlékeztet. A hatalmas üvegcarnokok legtöbbször 2-3 további szintre osztották. Az egyes szintek között mozgólépcsők teremtenek kapcsolatot, a csarnokok között pedig üvegfalú függőfolyosók, amelyekben futószőnyeg könnyíti meg a közlekedést, a vásárváros területén különféle minibusz-járatok szállítják a látogatókat. És ami talán fontosabb ezeknél: egyértelmű, pontos és egyszerű eligazító táblák találhatóak a csarnokokban és a csarnokon kívül!

* * *

A joggal városnak nevezett Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron 1999-ben 111 ország közel 400 ezer könyvet állított ki. A könyvek – első pillanatra áttekinthetetlennek tűnő – tengerében bizonyos tendenciák azért szembetűnően érvényesülnek. Némelykor ellentétes tendenciák.

A könyvnek olvasóra van szüksége, de az ember nem születik olvasónak, és még kevésbé tájékozott olvasónak. A könyvkereskedő feladata, hogy a kiadó és az olvasó között közvetítsen. Csakhogy a könyvtermés évről-évre, országról-országra és szakmáról szakmára növekszik, egyre kisebb töredékét képes áttekinteni a

könyvkereskedő és még kevesebbet az olvasó. Az egyre speciálisabb tájékoztatás a könyvkereskedelemtől pedig az olvasók egyre kisebb töredékét éri el. A könyvkiadóknak ezért új értékesítési stratégiát kellett kialakítaniuk. A könyvreklám minden más reklámtól különbözik: terméket reklámoz ugyan, de szellemi terméket, amely használati értéket hordoz, és csak ritkán tölti be a dekoráció funkcióját.

Az árjelleg a könyv külső megjelenését is megváltoztatta, soha még ennyi szép könyv nem volt a piacon. Az olcsó könyv korszaka elmúlt, a könyv ismét bizonyos értékkepző funkciót kezd betölteni, mint valamikor az Újkor kezdetén. Az értékes könyv ugyanakkor, – ma talán inkább, mint valaha, – becses ajándéknak számít (időnként így hirdeti termékét maga a kiadó is). A külső megjelenést és a növekvő értéket mi sem emeli jobban, mint a jó minőségű papír, a színes borító, a kemény fedőlap. És természetesen a kép, az ábra, és általában a szöveg egyhangúságát megtörő tipográfiai tagoló elemek.

Az erősödő és mind célzatosabbá váló reklám ellenére a világ könyvkereskedelmének növekedési rátája évek óta nagyon alacsony, bár meg sohasem szűnt (Németországban, 1998-ban 0,5 és 1% között volt – hangzott el a Könyvvásár megnyitóján). Kedvezőbb azonban a kép, ha figyelembe vesszük, hogy ez a szerénynek tűnő növekedés a média egyre agresszívabb térhódítása idején megy végbe.

Ezt a szerény növekedést megtartani, és ha lehet, meggyorsítani, – ez nemcsak a könyvek szerzőinek, kiadóinak és terjesztőinek érdeke, hanem a művelődéspolitikusoknak, a pedagógusoknak és a társadalom valamennyi csoportjának, akik érdekeltek tartalmas és kiegyensúlyozott offenzív kulturális képzés megindításában és érvényre juttatásában. (Ezt az amúgy tiszteletre méltó fogalmat bizonyára szerencsésebb nyelvi formába is lehetett volna öltöztetni!)

A Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron még mindig a könyvek a legfontosabb termékek, de Frankfurt egyre inkább médiaváros lesz, a kiállítók egynegyede a hagyományos formájú és tartalmú könyvek mellett már ma is multimédia termékeket és digitális információhordozókat állít ki. A digitális és az analóg termékek között a szakadék egyre szélesebb. Hamarosan elérkezik az ideje, és a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásár az electronic publishing vásárává fejlődik.

Ebben a folyamatban az Internet mind nagyobb szerepet játszik, különös szimbiozisa a régi és az új médiumnak, hogy a könyv az egyik legsikeresebb termék az Interneten. Azért a mai arányokból még aligha következtethetünk a jövő fejlődésének méreteire: Németország teljes könyvkereskedelmi forgalma 1998-ban 18 milliárd márka volt, az Interneten ismertetett könyveké 60 millió márka, tehát az egész forgalom 0,4%-a. A könyvpropagandának ez a különös, egyéni lehetősége a következő évtizedekben azért bizonyára megsokszorozódik.

A Könyvvásár kínálata nem hagyott kétséget afelől, hogy az információs társadalomban a könyvkiadók komoly tőkeerővel rendelkező nagyvállalkozók. Erről a körülményről a könyvek külső kiállítása, a könyvkínálat széles skálája egyaránt tanúskodik. A kiadók többsége egyidejűleg közigazgatási tájékoztató tevékenységet tölt be (tanácsadás jogi, adó- és bankügyletekben), oktatási programban vesz részt (tankönyvek, tesztlapok, gyakorlófüzetek megjelentetésével), vagy politikai mozgalmakhoz, kampányokhoz kötődik. Egyre természetesebb a kapcsolódásuk a média különböző formáihoz, a tartalom a hagyományos könyvalak mellett lemez, kazetta, képregény, CD formában, sőt virtuális könyvtár részeként is feltünteteti

műveit. Számos kiadó jelentet meg egyidejűleg naptárakat, posztereket, vagy képeslapot is.

A könyvek árának folyamatos emelkedése, a tájékoztatás hangsúlyozott előretörése a tartalomban, – mindezek a tényezők növelik a könyvtárak jelentőségét. A számítógépes globalizálódás eredményeként a kiadók könyvtermése és a könyvtárak állományának gyarapodása folyamatosan nyomon követhető.

A könyvpiac új olvasói és vásárlói rétegeket akar bevonni fogyasztói közé, egyúttal megerősíteni látszik a helyét más médiumokon is. A könyvkiadók és -forgalmazók nem papírkereskedők, hanem információ- és tudásközvetítők, akik a tudás nyersanyagának a rögzítéséért, sokszorosításáért és terjesztéséért felelősek, mindezek a tényezők és tevékenységek a XXI. században döntő szerepet fognak játszani.

Ami a könyvek tartalmát illeti, a non-fiction elemek térhódítása tovább folyik. A hagyományos felfogásban szerkesztett szakkönyvek mellett évek óta növekszik azoknak a tájékoztató kiadványoknak a mennyisége, amelyeket már aligha lehet tudományos-ismeretterjesztő elnevezéssel illetni. Ezek a művek a lexikonok, fotóalbumok és más információs gyűjtemények erejéit egyesítik, ugyanakkor a valóság megközelítésének és az ismeretszerzésnek az új formáit jelentik. A levegős tipográfiájú, látványosan tagolt, interdiszciplináris ismereteket adó művekben a pazar minőségű képek szerepe jószerével egyenértékű a szöveggel. Ez a tendencia szembetűnően mutatkozik meg a gyermek- és ifjúsági művekben, amelyek már közel egy évtizede a nemzetközi könyvkiadás legdinamikusabban fejlődő ágazatát jelentik, valójában a gyermek- és fiatalkorú olvasó számára a zökkenőmentes bele-növés lehetőségét teremtik meg a felnőtt irodalomba.

A magyar könyvkiadás kétségkívül számos tartalmi és szerkesztési elvet honosított meg a világ könyvkiadásának újdonságai közül, legnagyobbbrészt éppen a mese-, a gyermek- és az ifjúsági könyvek terén. Egyelőre a folyamatot azonban egyirányú utcának érezhetjük, könyvkultúránk legtöbbször az érzékeny, gyorsan reagáló, de mégiscsak passzív befogadó szerepére kényszerül.

A non-fiction szemlélet a könyvkultúra hagyományosan fiction területén, a szépirodalomban is tovább hódít. Amíg az 1970-80-as években a szociográfiai ihletésű, társadalmi töltetű művek uralták a szépirodalom fő áramlatát, addig ezek helyét az ezredfordulóra mintha inkább a történelmi művek, az életrajzok, illetve a hiteles, pontosságra törekvő országinformációk vették volna át. Ennek a logikának a jegyében születnek a távoli népek szokásait bemutató könyvek, a mitológiai, régészeti és a vallási környezet ihlette művek (amelyekben azonban mindenkor több a tájékoztató és a szórakoztató szándék, mintsem a néprajz vagy a vallás tételes ismertetése).

Amilyen mértékben a hagyományos értelmű tudományosságot a dokumentált ismeretanyag és a *tájékozottság* váltotta fel, ugyanannyira hódít egyre jobban az irodalom hagyományos, esztétikai igényességével szemben a *szórakoztatás*. Ezekben a párhuzamos, egymást erősítő tendenciákban a könyvkultúra átalakulásának és útkeresésének a jelét figyelhetjük meg. Azt a folyamatot, amellyel olyan társadalmi rétegeket szólít meg, akik korábban csak mérsékelten voltak a könyv és az általa közölt tartalmak fogyasztói. Azt a folyamatot, amelyben a könyvkultúra az új társadalmi igények kielégítése érdekében hagyományos értékrendjét új normákra és formákra cseréli.

A küszöbön álló, új évszázad posztindusztriális és információs társadalmában a szellem és a tudás lesz a legfontosabb nyersanyag. A könyvkiadás és az új tájékoztatási technikák globalizálódása és nemzetközivé válása a szellemi javak kereskedelmét dinamikusan kiterjeszti. A digitális adatátvitel egyúttal fölveti az általa közvetített termékek piacképességének, illetve a szerzői jognak a kérdését is. Németországban az átlagos bruttó társadalmi termék 3,6%-a, és az összes munkahelyek 2,5%-a valamilyen összefüggésben áll a szerzői joggal.

A Frankfurter Nemzetközi Könyvvásár egyik – nem elhanyagolható – kérdése, hogy a nyugat- és a kelet-európai társadalmi és kulturális tapasztalatokat tudjuk-e kölcsönösen kamatoztatni? A választ aligha lehet a közvetlen megtérülés mutatószámaival bizonyítani. A párbeszédet azonban, amelyet két világháború, a hidegháború és barbár ideológiák széjjeltörték, ismét folytatni kell. Magyarország díszvendég szerepe a Frankfurter Nemzetközi Könyvvásáron (amelyet 2000-ben Lengyelország díszvendégsége követ) a Közép-Európa fogalmat fogalmazza meg és viszi közelebb Nyugat-Európához. Az egységes Európának csak úgy lehet jövője, ha szoros érdekszövetséget alakít ki Nyugat és Kelet között, az érdekszövetség alapja pedig mindenekelőtt az egységes kulturális közösség. A különböző kultúrák szoros egymás mellett élése talán a legnagyobb előnye Európának. A kulturális értékek cseréje ezen a kontinensen olyan mértékű, mint sehol máshol a világon. Az eltérő európai nyelvek, a regionális sajátosságok, a különböző kultúrák gazdagsága a könyvekben jelenik meg és él tovább leginkább. Európában talán még komolyan vehető és mozgósító erejű lehet a jelmondat, amelyet a Frankfurter Nemzetközi Könyvvásár is vezérszólamául választott: Érvénye van a kimondott szónak.

(A fenti beszámolóban számadatokat és szövegrészleteket használtam fel dr. Hámori József úrnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének a Magyar Pavilon megnyitásán elmondott beszédéből, és Michael Naumann úrnak, Németország kulturális és médiaügyekben illetékes államminiszterének a Könyvvásár megnyitásán tartott előadásából.)

Lukáts János

Szubjektív jegyzetek a Frankfurter Könyvvásárról

Az itt rendezett vásár, a kultúra és kereskedelem összekapcsolásának monstre színtere a világ minden táján ismert és elismert, a németországi Frankfurtot nevezik a könyvszakma Mekkájának, ahol a különböző nyelvterületek könyves képviselői évente összesereglenek. Ez évben Magyarország valóban nem mindennapi lehetőséget kapott: október 13–18 között a vásárváros meghívott díszvendége lehetett. Az irodalmi, színházi, zenei, képzőművészeti programokkal is övezett nagyszabású eseményről, a figyelemfelkeltés igényével, a tudósítás szándékával bizonyára napvilágot látott már számtalan közlemény, információ, és a szakavatott értékelő dolgozatok is megszületnek majd. Az alábbi sorok írója a vásár egy napján szerzett

tapasztalatai kapcsán csupán benyomásait, impresszióit szeretné megosztani az olvasóval.

Belépve a hatalmas csarnokba, mely hazánk könyvkultúrája reprezentatív értékeinek bemutatásához biztosított méltó elhelyezést (összesen 5300 m² területen), az első pillanatban tudatosult bennem, hogy mindezek megtekintése és súlyának megfelelő apperceptiálása – a kiállítási anyagok sokfélesége, sokrétűsége és színésége miatt – több időt, koncentrációt igényel ebben a figyelmet megosztó vásári forgatagban. Ezért elhatároztam, első körben általános terepszemlélt tartok, kijelölöm a legfontosabb tájékoztató pontokat, s azt követően fogok hozzá a részletek feltérképezéséhez, alaposabb szemrevételezéséhez.

A kezdő kör – amit ebben a sodrásban alig lehet „első nekifutásnak” nevezni – hamisítatlan vásári hangulatával fogott meg. A kiállítási anyagok, rekvizitumok koncepcionális meghatározottságából, beszédes nyugalmából még alig volt érzékelhető a lényeg, elfedték a kíváncsiskodók, akusztikai birtokba vonták több náció egyidejűleg felhangzó mondattöredékei. Mozgás és lüktetés töltötte be a teret, eleven életjelenetek vonzották a szemet. Érdekes volt a látvány: a szellem eme templomának könyvészeti ritkaságai előtt gólyalábak magasából szórta aforisztikus tréfáit, élcelődéseit a vásári kikiáltó; a Millennium-Étteremből az auktorok, kiadók, szerkesztők számára a hostessek légius könnyedséggel úsztatták át a „duplát”, az elmaradhatatlan feketét a tömegben, ellejtettek kultúránk tizenkét apostolának terelőszipkákra nyugvó mellszobra mellett, majd eltűntek a formagazdagnak nehezen nevezhető pakundeklis kiadói boxokban, a könyvkereskedők utcájában... Vagy: a hatalmas kivetítővászon előtt törökülésben a földre telepedett hátizsákos fiatalok, ötvenen-hatvanan odaadással figyelték a klasszikus zenei aláfestéssel pergő művészfilmeket s egyéb produkciókat... Ebből az ellentétes előjelű elemeket, mozzanatokot ötvöző dramaturgiából valamilyen tudatosan megtervezett és mégis spontán megszervezett commedia dell'arte jellegű stílus, összkép bontakozott ki, hangulata idéződőtt fel, s mit tagadjam, kedvemre való volt, de számomra sem ez volt az igazán fontos, hanem maga a könyves háttér, a kiállítás, mely nyilvánvaló és rejtett értékei, valódi célja miatt érdemel bővebb kifejtést. Egy olyan kiállításról, valamint kiadói seregszemlééről, mely hazánk művelődéstörténetének legfontosabb vonulatát, legjobb hagyományait a könyvtörténeti múlt és jelen értékeinek bemutatásával, a középkori könyvkultúra kibontakozásától, annak fénykorát és a későbbi jeles állomásokat megidézve a mai kortárs irodalomig (10.000 kötet, dokumentum) kívánja megismertetni – már csak a terjedelmi okok miatt is – csupán szűkszavúan lehet beszélni. Követve a rendezési elv logikai rendjét, a következőkben a gazdag látnivalót nyújtó tematikának néhány súlyponti kérdését érintem, egy-két érdekesség, példa megemlítésével.

A Magyar Pavilonban a tudománytörténet kiállítás anyaga (Bolyai János, Eötvös Loránd stb.), valamint a kiemelkedő egyéniségek, tudósok, művészek szobrai (Misztrófalusi Kis Miklós, Bartók, Béla, József Attila stb.) bizonyára másokat is meggyőztek arról, hogy hazánk az európai kultúra részeként volt és van jelen a világban. Érdemes volt hosszabban elidőzni a *Szép magyar könyvek* címen a könyvművészet nyilvánosság elé tárt remekei előtt (Zichy Mihálytól Szántó Tiborig), de pl. látható volt Kassák MA című folyóiratának első világszemléleti különszáma Bortnyik Sándor metszetével, paravánra függesztve könyvnapi plakát „Minden kézbe könyvet” 1938. jún. 9–10–11 felirattal és az ötven évvel későbbi Költészet

Napjára közzé tett plakát 1988-ból. Tablókon irodalomtörténeti korszakokhoz kötve klasszikus íróink arcképcsarnoka stb.

Elmélyült meditációra készítetett a *Madách-kiállítás*. Elsősorban a mondanivalója okán, de az asztali tárlóban sorakozó könyvészeti érdekességek is azzá tették. Az ember tragédiája több kiadásban (Athaneum, Pest, 1869 – Harsányi Zsolt tanulmányával; Singer és Wolfner Irodalmi Intézet; Kner Izidor Könyvnyomtató, Gyoma, 1921; de: Johann Wolfgang Goethe: *Ős-Faust* valamint Madách Imre: *Az ember tragédiája* egyetlen kötetben), és aztán a díszkötésben kiadottak – nehezen lehetett volna elmenni mellettük. Nemkülönben azok mellett az üvegezett asztali vitrinek mellett, melyek együttese *Von Andreas Hess bis Landerer...* cím alatt a magyar könyves kultúrában fellelhető német hatások eredményeiből adott szép válogatást, megint csak példával illusztrálva: a cenzúrázott könyvek között láthatam Gróf Széchenyi István: *Stadium*. Lipcse, 1833., Stancsics Mihály: *Hunnia Függetlensége*. Jena, 1847. c. művét és még számtalan kötetet, egytől-egyig ellátva a szegedi Somogyi Könyvtár tulajdonbélyegzőjével. (Itt köszönöm meg Csúri Károlynénak a kötetlen beszélgetés keretében nyújtott szakavatott kalauzolását!) És hát az ennél korábbiakról is szót kellene ejteni, a kódexekről, a ritka becsű kútfökről, történelmi múltunknak a Cwittinger Dávid Specimenjének környezetében fellelhető féltett ereklyéiről, melyeket szemlélve nem kellett különösebb beleélő képesség ahhoz, hogy a kor szellemét felidézzük, a műveltség akkori állapotát értelmezni tudjuk, és a következő századok rárétegződő kulturális értékei is eljuttassák üzenetüket a mának.

Ami a legújabb kori, valamint a *mai magyar irodalmat* illeti, széles skálán volt jelen. A honi földön meghatározó nevek, írók, költők nagy többsége szerepelt, de az is kétségtelen tény, hogy külföldön való ismertségükben nem egyformán oszthatódnak. *A klasszikusok* közül Babits, Kosztolányi, Krúdy (ez utóbbinak A vörös postakocsi, Asszonyosságok díja, N.N. című kötetei) iránt mutatkozik újabban nagyobb érdeklődés; Hamvas Béla felfedezésének van jó esélye, Örkény István, Szentkuthy Miklós műveinek is kedvező a fogadtatása. Szabó Magda népszerűsége vitathatatlan, Esterházy, Konrád, Nádas ott van az élvonalban, de Kertész Imre, Tar Sándor is sikeres szerzővé válik. A közel száz német kiadó gondozásában forgó könyvek sorsának alakulása, a szélesebb olvasóközönséghez jutása azonban – úgy tűnik – nem csupán az igényes *műfordítás és a körültekintő propaganda* függvénye, más tényezők is hatnak. A vásárvárosban eligazító táblák, feliratok nagy számban segítettek a tájékozódást, szórólapokban, prospektusokban sem volt hiány, az egyéb segédletekhez (pl. a könyvek újdonságkatalógusa, a kiadók regisztrációja, a német nyelvre fordított szerzők műveinek bibliográfiája stb.) hozzá lehetett jutni, de a filmre, színházra, zenére vonatkozó kiadványok is elérhetőek voltak. Mindezek jobbra világnyelveken, magyar szövegezésű alig akadt – értelemszerűen nem a mi tömeges részvételünkre számítottak.

Az *irodalomnépszerűsítés könyvesbolti gyakorlata* eltérő. Nagyobb városokban előfordult, hogy a magyar szerzők művei külön kirakatot kaptak, pl. Göttingenben a Deuerlich „auszlagjában” Kosztolányi, Móricz, Márai mellett Göncz Árpád, Darvasi László, Konrád György, Krasznahorkai László, Eörsi István, Tar Sándor stb. kötetei sorakoztak, míg máshol, pl. Braunschweigben ugyan akadt s a raktári készletben is lappangott magyar könyv, de komolyabb odafigyelés és kimutatás hiányában a keresettségre, a fogadtatásra csak következtetni lehet. Negatív jelenségekkel

tehát találkozhatott az ember, annak ellenére, hogy a német médiumok többsége segítő szándékú, jó értelmű hírveréssel kísérte az eseményeket.

Miután szubjektív beszámolóról van szó, a magamfajta, országunk keleti feléből idetalált turistának azért jó volt látni – remélem, nem sértek ezzel érzékenységet, írott vagy íratlan etikai szabályt, és elmondhatom – a polcon a nyíregyházi tanárképző főiskola tanárának, N. Szabó Józsefnek Hungarian Culture – Universal Culture c. kötetét vagy a magyar értékek egyetemes kultúrába plántálása kapcsán Ruth Futaky műfordításai közül hat kötetet, köztük a Neuerscheinungen ... újdonságkatalógusban is szerepeltetett, az Isten háta mögött című Móricz-regényt Herr Bovary címmel, valamint Sárosi Bálint: Die Instrumentale Ungarische Volksmusik c. művét. És hasonlóképpen örültem annak is, hogy aznap Janikovszky Évát a gyermekirodalomról beszélgetve sokan vették körül, Jókai Anna fórumbeli szereplését komoly érdeklődés kísérte, és akik Gombár Csaba, Hankiss Elemér, Lengyel László, Szilágyi Ákos találkozója igyekeztek, élénk eszmecsereére számíthattak.

Körsétáim vége felé összegzészfélet készítettem magamnak, és jóleső érzéssel nyugtáztam, hogy a magyar irodalmat felvonultató anyag széles sprektumú, tekintélyt parancsolóan értékorientált, a válogatás alapelveit tekintve meggyőző. Ugyanakkor, a maximalizmus kísértésének még az árnyékát is messze hessentve, megfogalmazódott bennem némi hiányérzet is azzal kapcsolatban, ami kimaradt, távolmaradásával tüntetett, amivel – akivel, amellyel – szívesen találkoztam volna (szerzők nevét, művek címét elhibázott lépés lenne itt közölni, mert e listához képest mások tollából további mértékadó felsorolások sora jelenhetne meg, joggal bizonyítva, hogy ha nyugat-európai aspektusból szemlélve még nem is eléggé elismert, de ennél jóval gazdagabb a mi irodalmunk kincsestára!). Így hát a józan belátás alapján el kellett fogadnom a racionális tény: amennyiben a teljesség igényének eleget tenni teljesíthetetlen feladat, a magyar irodalom hírdő szerepének legfontosabb tartópillérei a helyükre kerültek, s ez a részleges képviselő az eddigi próbálkozásokhoz mérten is sokkal árnyaltabban, hangsúlyosabban és szuggesztív erővel mutatja be múltunk szellemi hajszályökereiből sarjadt kultúránkat.

Habár a vásárváros magyar pavilonja egyidejűleg kultúránk több arcát is felmutatta, tüzetesebben szemlélődve, mélyebb rétegeibe alászállva, színességében, eklektikusságában is célirányosan megkomponálnak hatott, jó üzenetközvetítőnek bizonyult. A *Chronica Hungarorum-tól* a magyar könyvkiadók elektronikus katalógusáig elérően történelmünk homályából jelen tudatunk erőterébe emelt sokévszázados információt, a kívülálló számára is bizonyossá téve, hogy a portyázó magyarok cselekedeteitől nemzeti létünk görnyesztő súlyú évezrede alatt nagy utat tettünk meg, s ez a hazánkról, törekvéseinkről, jövőképünkről, önbecsülésünkről európai módon szóló megnyilatkozás a következő évezred és uniós tagságunk küszöbén már egyértelmű „székfoglaló beszéd”. Ebből a szemszögből nézve elhanyagolható szépséghibának tűnt a kiállításrendezés néhány funkcionális fogyatékosága, itt-ott az installáció szegényessége – ezt más nációk valóban gazdagabban, mutatósabban is megoldották. Mégis: megnyugtató volt arra figyelni, hogy a portál előtt, Nyugat-Európa szellemi horizontján nemzetünk zászlóit lobogtatja a szél, s jó volt, igen jó volt, hogy lélekben kiegyenesedve magyarnak tudhattam magam.

Futaky László